

Persekiojimo kriminalizavimo ir teismų praktikos ypatumai Lietuvoje

Ilona Laurinaitytė

Profesorė
Psichologijos institutas
Filosofijos fakultetas, Vilniaus universitetas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Telefonas: +370 5 2667605
El. paštas: ilona.laurinaityte@fsf.vu.lt
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6812-8276>
Vyriausioji mokslo darbuotoja
Lietuvos socialinių mokslų centro
Teisės institutas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius

Ilona Michailovič

Docentė
Baudžiamosios justicijos katedra
Teisės fakultetas, Vilniaus universitetas
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Telefonas: +370 5 2366167
El. paštas: ilona.michailovic@tf.vu.lt
Vyriausioji mokslo darbuotoja
Lietuvos socialinių mokslų centro
Teisės institutas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius

Liubovė Jarutienė

Jaunesnioji mokslo darbuotoja
Lietuvos socialinių mokslų centro
Teisės institutas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
Telefonas: +370 5 2497591
El. paštas: liubove.jarutiene@teise.org
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1676-9482>

Justina Zokaitė

Vientisųjų dieninių studijų studentė
Teisės fakultetas, Vilniaus universitetas
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. paštas: justina.zokaite@tf.stud.vu.lt

Santrauka. Persekiojimas yra rimta visuomenės sveikatos problema ir žalinga viktimizacijos forma, sukianti sunkias pasekmes persekiojamam žmogui. Nors nėra vieno persekiojimo apibrėžimo, sutariama, kad tokiu pasikartojančiu elgesiu sąmoningai siekiama sukelti persekiojamo asmens baimę. Dėl sparčios skaitmeninių technologijų kaitos atsiranda vis didesnė persekiojimo elgesio pasireiškimo įvairovė, į kurią reaguoti teisinėmis priemonėmis nėra paprasta. Persekiojimas Lietuvoje kriminalizuotas

Received: 05/01/2022. Accepted: 09/05/2022

Copyright © 2021 Ilona Laurinaitytė, Ilona Michailovič, Liubovė Jarutienė, Justina Zokaitė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

2021 m., kuomet tai jau buvo padariusios 23 Europos Sąjungos šalys. Atitinkamai šio straipsnio tikslas yra aptarti persekiojimo sampratą, palyginti šio reiškinio paplitimą bei kriminalizavimo pobūdį Lietuvoje ir užsienio šalyse ir aptarti teismų praktikos ypatumus, nagrinėjant persekiojimo atvejus.

Pagrindiniai žodžiai: persekiojimas, elektroninis persekiojimas, persekiojimo kriminalizavimas, teismų praktika, intymaus partnerio smurtas.

The criminalization of stalking and characteristics of court practices in stalking cases in Lithuania

Summary. Stalking is considered a serious public health problem as well as a harmful form of victimization often leading to severe consequences for the victim. Although there is still little agreement on the exact definition of stalking, it has been recognized that the core elements of stalking include deliberateness and recurrence of the stalker's actions as well as victim fear and concern for safety. The main purpose of this article is to debate on the definition of stalking as well as provide the rates of stalking in Lithuania. Authors conclude that stalking refers to a constellation of a diverse range of actions and may include both direct communication with the victim and the use of cyberspace technologies. A rapid development of modern digital technologies leads to a wide variety of complex stalking behavior patterns that makes it complicated to generate an adequate legal response to this phenomenon. The results of a public survey conducted by a research group from the Law Institute of the Centre for Social Sciences in 2021 show that the rates of stalking in Lithuania are comparable to those reported in foreign studies as 17.5% of Lithuanian population have experienced stalking at least once during their lifetime. Stalking by the current or former intimate partner was the most prevalent stalking category, as it comprised nearly 39% of all stalking cases in the state. The article also covers some aspect of court practices in stalking-related cases during the period from 2016 to 2020, before anti-stalking legislation was introduced in Lithuania. By year 2021, when stalking was criminalized in Lithuania, 23 European Union member countries have managed to develop criminal anti-stalking legislation. Another aim of this article is to discuss the way criminal anti-stalking legislation was introduced in Lithuania and compare Lithuanian approach to the legal provisions enacted in other countries. Authors conclude that although the introduction of criminal anti-stalking legislation in Lithuania was an important step towards ensuring victims' safety, it still may possibly lead to some practical issues during the criminal investigation of stalking cases.

Keywords: stalking, cyberstalking, criminalization of stalking, court practices, intimate partner violence.

Įvadas

Persekiojimu laikomas pavojingas elgesys, kuris sutrikdo kasdienį persekiojamo žmogaus gyvenimą. Šiuo metu pažymima, kad šis reiškinys yra rimta visuomenės sveikatos problema ir žalinga viktimizacijos forma, sukelti sunkias fizines, socialines ir (ar) psichologines pasekmes aukai (Chan, Sheridan 2020; Fissel et al. 2020; Reidy et al. 2016). Minėtos problemos mastai auga, ypač prie to prisideda sparti skaitmeninių technologijų plėtra (Ahlgrim, Terrance 2021).

Pastaruojamu metu persekiojimo reiškiniui Lietuvoje didelę dėmesį skiria tiek mokslininkai bei praktikai, tiek ir politikos formuotojai. Lietuvos Respublikos Seimas 2021 m. spalio 14 d. priėmė įstatymą Nr. 22115, kuriuo Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK) buvo papildytas 148¹ straipsniu „Neteisėtas žmogaus persekiojimas“. Iki šiol mūsų šalies įstatymai persekiojimo sąvokos specialiai neišskyrė, o su juo susijusias veikas reglamentavo bendrosios baudžiamąją atsakomybę įtvirtinančios nuostatos¹.

Persekiojimo kriminalizavimą skatina 2011 m. priimta Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija, Konvencija). Stambulo konvencijos Aiškinamojoje ataskaitoje atskleidžiama persekiojimo kriminalizavimo prasmė, pabrėžiant baudimą už įkyrų ir pasikartojantį elgesį, sukeltą persekiojamam žmogui rimtus padarinius. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad pavieniai persekiojimo elgesio variantai nebūtinai gali būti pripažįstami neteisėtais. Remiantis Konvencija, šalys taip pat gali išplėsti persekiojimo atsakomybės nuostatas tais atvejais, kai yra persekiojamas ir asmuo, esantis tiesioginės aukos socialinėje aplinkoje, tarp jų šeimos nariai, draugai ir kolegos. Aukų persekiojimo patirtis rodo, kad daugelis persekiojančiųjų persekioja ne tik savo tiesioginę auką, bet dažnai taikosi ir į jai artimus žmones (Aiškinamoji ataskaita, p. 182–185).

¹ Žmogaus terorizavimo norma buvo numatyta BK 1998 m. gegužės 14 d. papildžius kodeksą nauju 227(2) str. „Žmogaus terorizavimas“, numatant, kad „žmogaus bauginimas grasinant jam sprogdimu, padegimu ar kitokia pavojinga žmogaus gyvybei, sveikatai ar turtui veika, taip pat sistemingas žmogaus bauginimas naudojant kitokią psichinę prievartą baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų ir bauda arba be jos“. 1998 m. gegužės 14 d. BK 8(1), 35, 54, 54(1), 131(1), 227(2), 234, 234(1), 294, 295, 321(2) str., pakeitimo ir papildymo 227(3) str. įstatymas Nr. VIII-744, Valstybės žinios, 1998-06-03, Nr. 51-1396; ši norma galiojo iki naujojo BK įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d.

Vis dėlto persekiojimo kriminalizavimo procesas tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse nebuvo paprastas ir greitas, o mokslinių tyrimų mūsų šalyje stoka iki šiol neleidžia giliau paanalizuoti persekiojimo problematikos ir palyginti su užsienio šalių mokslinių tyrimų duomenimis. Atitinkamai šio straipsnio tikslas yra aptarti persekiojimo sampratą, jo kriminalizavimo ypatumus Lietuvoje ir užsienio šalyse bei apžvelgti su persekiojimu susijusių baudžiamųjų bylų sprendimų analizės rezultatus.

Persekiojimo samprata

Europos Tarybos Stambulo konvencijos 34 straipsnyje persekiojimas apibūdinamas kaip tyčinis pasikartojantis kitam asmeniui grėsmę keliantis elgesys, dėl kurio šis asmuo jaučiasi nesaugus. Taip pat pabrėžiama, kad persekiojimo metu vienas asmuo nepalaujamai (nuolat) kitam asmeniui primeta nepageidaujamą komunikaciją (Aiškinamoji ataskaita, p. 182). Tačiau, remiantis kitų valstybių baudžiamosios atsakomybės nuostatų už persekiojimą analize, persekiojimo nusikaltimo sudėtis apibūdinama įvairiai (pvz., tiek išsamiai arba pakankamai lakoniškai atskleidžiant persekiojimo elgesio variantus, tiek apibūdinant šį nusikaltimą materialiąja arba formaliąja sudėtimi, taip pat numatant kvalifikuotą šio nusikaltimo sudėtį arba privataus kaltinimo reikalingumą ir kt., Van der Aa 2018; Woźniakowska-Fajst 2019). Pažymėtina, kad pastaruoju metu Europos Sąjungos valstybėse, kurios priėmė specialias teisės normas, numatančias baudžiamąją atsakomybę už persekiojimą, ryškėja tendencija, pagal kurią kriminalizuojant persekiojimą svarbu, kad persekiojimo auka būtų patyrusi baimę arba kad būtų pateikiamas įkyraus nepageidaujamo elgesio veiksmų sąrašas (Van der Aa 2018).

Išsami mokslinės literatūros analizė rodo, kad nėra vieno visuotinai priimtino persekiojimo apibrėžimo (Reidy et al. 2016; Villacampa, Pujols 2019). Vis dėlto nepriklausomai nuo egzistuojančių skirtumų galima išskirti du esminius bendrus persekiojimo viktimizacijos elementus (Fissel et al. 2020; Fox et al. 2011): (1) kryptingą persekiotojo elgesį tam tikro asmens atžvilgiu, kuris (2) sukelia persekiojamo asmens baimę. Kiekvieną iš jų panagrinėsime plačiau.

Persekiojimo sąvoką sunku apibrėžti visų pirma dėl jos taikymo apibūdinant gana platų elgesio ir situacijų diapazoną (Owens 2016). Pavyzdžiui, persekiojimu vadinamas suplanuotas besikartojantis elgesys, apimantis aukos

sekimą ar įsiveržimą į jos teritoriją, daugkartinį skambinimą, dovanų, žinučių ar laiškų siuntimą, įžeidžiančio pobūdžio medžiagos skelbimą internete, ypač naudojantis socialiniais tinklais, kontakto su aukos draugais ir pažįstamais siekimą, naudojimąsi kito asmens duomenimis išsigyjant prekes ir paslaugas, priekabiuojant prie kitų žmonių ir pan. (Pittaro 2007; Quinn-Evans et al. 2021). Pastaruoju metu dėl sparčios technologijų kaitos didėja persekiojimo metodų įvairovė, todėl dažnai kalbant apie persekiojimą išskiriamos dvi jo formos – tradicinė ir elektroninė. Elektroninis persekiojimas (angl. *cyberstalking*) apibūdinamas kaip interneto, elektroninio pašto ar kitų elektroninių prietaisų naudojimas siekiant virtualiai persekioti kitą žmogų ar prie jo priekabiuoti (Ahlgrim, Terrance 2021). Vis dėlto mokslinėje literatūroje nėra vieno sutarimo, ar elektroninis persekiojimas yra tradicinio persekiojimo „išplėstinė versija“, ar kitokio pobūdžio nusikalstama veika. Vieni autoriai (Nobles et al. 2014; Pittaro 2007) teigia, kad iš esmės abi persekiojimo formas galima apibūdinti vienodai: kalbama apie kito asmens sekimą siekiant jį kontroliuoti ar prie jo priekabiuoti. Kiti gi autoriai (Berry, Bainbridge 2017) mano, kad šios persekiojimo formos skiriasi savo motyvaciniu pagrindu ir elgesio modeliais, kurie sukelia skirtingo pobūdžio žalą aukai.

Remiantis užsienyje (daugiausia JAV, Australijoje ir Jungtinėje Karalystėje) atliktų reprezentatyvių nacionalinių tyrimų duomenimis, persekiojimo lygis yra aukštas. Pavyzdžiui, JK persekiojimą savo gyvenime yra patyrę viena iš 5 moterų ir vienas iš 18 vyrų, Australijoje – viena iš 5 moterų ir vienas iš 12 vyrų (Australian Bureau of Statistics 2016; Home Office 2011). JAV ligų kontrolės centras, atlikęs 41 000 suaugusių asmenų apklausą, nustatė, kad per savo gyvenimą 15,8 proc. moterų ir 5,3 proc. vyrų yra patyrę persekiojimą, kuomet jautėsi išsigandę ar manė, jog jie ar jų artimieji bus sužaloti ar nužudyti (Smith et al. 2017). Panašius rezultatus gavo ir 2014 m. Europos Sąjungos pamatinių teisių agentūra, kuri atlikusi apklausą nustatė, jog 18 proc. moterų nuo 15 m. amžiaus yra patyrusios vienokio ar kitokio pobūdžio persekiojimą (European Union Agency for Fundamental Rights 2014).

Tyrinėjant persekiojimo fenomeną, ne kartą bandyta diferencijuoti skirtingas persekiotojų kategorijas priklausomai nuo įvairių charakteristikų. Vis dėlto pažymėtina, kad didžioji dalis persekiojimo atvejų yra glaudžiai susiję su smurto artimoje aplinkoje problematika, kurioje intymaus partnerio persekiotojai išskiriami kaip atskira pažeidėjų grupė (Garza et al. 2020; Racine,

Billick 2014). Moksliniuose šaltiniuose teigiama, kad šiai grupei gali būti priskiriamas maždaug kas trečias persekiojimo atvejis (Björklund et al. 2010; Matos et al. 2019). Intymaus partnerio persekiojamos aukos yra lengviau pažeidžiamos dėl su buvusiu partneriu turimo bendro artimųjų ir draugų rato, bendrų vaikų, turto bei asmeninės aukos informacijos, kuria gali disponuoti buvęs partneris. Taip pat pastebima, kad intymaus partnerio persekiotojai yra ne tik vienas dažniausiai pasitaikančių, bet ir, tikėtina, vienas pavojingiausių persekiotojų tipų. Pavyzdžiui, tyrimų duomenys rodo, kad persekiojimas buvo užfiksuotas net 76 proc. intymios partnerės nužudymo atvejų (MacFarlane et al. 1999). Be to, pastebėta, kad kartais toks elgesys signalizuoja ir apie didesnę fizinio ar seksualinio smurto tikimybę (Logan 2020; Pathe, Mullen 1997). Dėl šios priežasties dalis autorių, tyrinėjančių persekiojimą, šį reiškinį traktuoja kaip smurto artimoje aplinkoje tąsą (Edwards, Gidycz 2014; Senkansas et al. 2021).

Neabejojama, kad persekiojimas daro įtaką nukentėjusio žmogaus gyvenimo kokybei – fizinei ar psichikos sveikatai, darbingumui, ekonominiam gerbūviui ar tiesiog gyvenimo būdui (Chan, Sheridan 2020). Nuolat jaučiama baimė ir įtampa skatina auką imtis įvairių priemonių, pradedant kasdieninių įpročių keitimu, kontaktų ribojimu, apsaugos priemonių išsigijimu ir baigiant gyvenamosios vietos ar darbo keitimu. Baum su kolegomis (2009) teigia, kad tik pusė persekiojimo atvejų yra pranešami policijai ir tik kas penktą atvejį pradedamas ikiteisminis tyrimas. Šį rezultatą galima aiškinti įvairiomis priežastimis. Viena vertus, persekiojimas yra mažiau pranešamas, nes trūksta bendro sutarimo, koks elgesys yra nusikalstamas; kita vertus, persekiojami asmenys dažnai neįvertina tokio elgesio rimtumo ir nepraneša, ypač esant elektroninio persekiojimo atvejams (Ahlgrim, Terrance 2021). Be to, nors Vakarų šalyse persekiojimas yra gana plačiai tyrinėjamas, tačiau tiek dėl persekiojimo apibrėžimo sudėtingumo, tiek dėl pačių mokslinių tyrimų ribotumų (mažos imties, specifinių grupių tyrimo, aukų nesupratimo apie tai, kad yra persekiojamos, ir pan.) sudėtinga patikimai įvertinti persekiojimo paplitimo lygį ir palyginti situaciją tarp įvairių šalių. Pavyzdžiui, nustatyta, kad kuo griežtesnis persekiojimo apibrėžimas naudojamas tyrime, tuo mažesnis persekiojimo lygis nustatomas (Dreßing et al. 2014).

Persekiojimo kriminalizavimo istorinė perspektyva

Nors persekiojimas yra labai senas reiškinys, tačiau kaip atskiras nusikaltimas jis pripažįstamas gana neseniai. Pavyzdžiui, JAV jis buvo pripažintas nusikalstama veika kaip reakcija į persekiotojų fizines atakas prieš dvi įžymias aktoras, kuomet 1990 m. Kalifornijos valstija priėmė specialią teisės normą, leidžiančią efektyviau reaguoti į šį nepageidaujamą elgesį (Van der Aa 2011, 2018). Įdomu tai, kad dar 1933 m. persekiojimą nusikalstamu elgesiu pripažino Danija (Modena Group on Stalking 2007). Vis dėlto svarbu pažymėti, kad, pagal Danijos persekiojimą draudžiančio įstatymo nuostatas, asmuo buvo baudžiamas už kito asmens ramybės trukdymą jį persekiojant, pavyzdžiui, siunčiant laiškus arba kitais panašiais būdais, tik kai buvo nepaisoma ankstesnio policijos įspėjimo, todėl galima kelti prielaidą, kad, esant tokiai persekiojimo kriminalizavimo konstrukcijai, buvo baudžiama ne už patį persekiojimą, o už policijos reikalavimo nevykdymą (Van der Aa 2018; Woźniakowska-Fajst, 2019). Taigi galima teigti, kad būtent Kalifornijos valstijos sprendimas atkreipė įvairių šalių įstatymų leidžiamosios valdžios dėmesį ir šis įstatymų leidybos pavyzdys naudojamas kaip atskaitos taškas, analizuojant persekiojimo kriminalizavimą istoriniu aspektu (Van der Aa 2011).

Šiuo metu daugelyje šalių pripažįstama, kad persekiojimas yra pavojinga veika, už kurią turėtų kilti baudžiamoji atsakomybė. Pažymėtina, kad nors teisinis persekiojimo vertinimas bei apsaugos nuo jo priemonės skiriasi, daugelio Europos Sąjungos šalių įstatymuose už persekiojimą yra numatyta atskira baudžiamoji atsakomybė (žr. 1 lentelę).

1 LENTELĖ. Duomenys apie persekiojimo kriminalizavimą Europos Sąjungos valstybėse²

DK		BE		MT		DE		IT		Stambulo konvencija	HR		PT		ES		SI		LT
1933	1997	1998	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2015	2017	2021				
	UK IE		NL		AT		HU		CZ	PL SK SE		RO FR FI		LV EE					

² Sudaryta remiantis Van der Aa (2018) ir Woźniakowska-Fajst (2019).

Didelę įtaką tokiam apsisprendimui padarė Stambulo konvencija, kuria šalys raginamos kriminalizuoti persekiojimą (Konvencijos 34 str.). Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir iki priimant šį svarbų tarptautinį dokumentą, nemažai Europos Sąjungos valstybių persekiojimas buvo pripažintas kaip rimta problema, kurią, šalia kitų priemonių, taip pat buvo galima spręsti baudžiamosios teisės priemonėmis (žr. 1 lentelę).

Persekiojimo kriminalizavimas Lietuvoje buvo sudėtingas ir ilgai trukęs procesas. Tam reikėjo nevyriausybinų organizacijų, specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir kitų suinteresuotų institucijų pastangų raginant drausti persekiojimą kaip nepageidaujamus žmogui grėsmę keliančius veiksmus ieškant kontakto su juo tiesiogiai ar nuotolinėmis priemonėmis, taip pat per trečiuosius asmenis, kurie sukelia baimės ar nesaugumo jausmą, ypač tais atvejais, kai tai daroma nutraukus smurtinį ar kitą santykį. Pavyzdžiui, 2017 m. Lietuvos Respublikos vadovybės apsaugos tarnyba inicijavo projektą „Persekiojimui STOP“, skirtą atkreipti dėmesį į persekiojimo problemą, didinti visuomenės informuotumą šia tema, skatinti profesionalų diskusiją, užtikrinti visuomenės saugumą.

Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2019 m. balandžio 10 d. sprendimu Nr. SV-S-1181 buvo sudaryta darbo grupė, kuriai pavesta išnagrinėti persekiojimo, kaip smurto artimoje aplinkoje formos, kriminalizavimo tikslingumą ir, įvertinus poreikį, parengti BK pakeitimo įstatymo projektą iki 2019 m. birželio 29 d. Šios darbo grupės vienu iš veiklos rezultatų buvo parengtas ir 2019 m. liepos 25 d. Lietuvos Respublikos Seime užregistruotas įstatymo projektas Nr. XI-IIP-3746 siūlant papildyti BK 167¹ straipsniu, numatančiu baudžiamąją atsakomybę už persekiojimą nustatant formalią persekiojimo sudėtį. Šio įstatymo projekto Aiškinamajame rašte teigiama, kad į žmogaus terorizavimo sąvoką, pagal BK 145 straipsnį, patenka tik ypač didelio intensyvumo, grasinimais ir bauginimais pasižymintys persekiojimo atvejai, o persekiojimo veiksmai, jeigu juose nėra žmogaus terorizavimo ar sistemingo konkretaus bauginimo požymių, nėra užkardomi. Taigi vertinant, ar asmuo terorizavo, ar sistemingai baugino žmogų, reikalaujama itin didelio veikos intensyvumo. Persekiojimas savo požymiais ir tikslais skiriasi ir nuo neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo (BK 167 str.), kadangi persekiojimas visų pirma pasižymi aktyviu kontaktu su persekiojamu asmeniu, kai persekiojamas asmuo yra išreikšęs valią neturėti kontakto su persekiotoju (BK papildymo 167¹ straips-

niu įstatymo projekto aiškinamasis raštas; registracijos Nr. XIIIP-3746, data 2019-07-25). Minėta įstatymų leidėjo iniciatyva nebuvo įgyvendinta, todėl po dvejų metų 2021 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo užregistruotas naujas BK XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir Kodekso papildymo 148¹ straipsniu įstatymo projektas (registracijos Nr. XIIIP-3746(2)), kuriam galiausiai ir buvo pritarta Lietuvos Respublikos Seime 2021 m. spalio 14 d.

Reikėtų pabrėžti, kad, panašiai kaip ir Lietuvoje, kitose šalyse persekiojimo kriminalizavimą paprastai lydėdavo nesutarimai, kurių priežastys įvairios. Pirmiausia, dažnu atveju nepageidaujamas ir įkyrus elgesys nėra suvokiamas kaip pavojingas reiškinys, galintis pasiekti baudžiamosios atsakomybės ribas. Pavyzdžiui, 2007 m. atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad tuo metu tik aštuoniose Europos Sąjungos valstybėse buvo numatytos specifinės teisės normos dėl persekiojimo, nes kitos valstybės nematė tam pagrindo – persekiojimas jose dar nebuvo suvokiamas kaip socialinė problema ir nebuvo sukėlęs debatų visuomenėje (Modena Group on Stalking 2007).

Be to, persekiojimo kriminalizavimui dažnai nepritaria dalis baudžiamosios teisės specialistų dėl įsitikinimo, jog bendros baudžiamosios teisės nuostatos, nustatančios atsakomybę už smurtinius veiksmus, grasinimą ar kitokią prievartą, taikomos kartu su aukų apsaugos priemonėmis, tinkamai apsaugo nuo persekiojimo (Van der Aa 2018). Šią poziciją taip pat sustiprina baudžiamosios atsakomybės kaip *ultima ratio* principas, ginant visuomenę nuo įvairių pažeidimų. Pavyzdžiui, konstatuojama, kad „Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse neišvengta kriminalizavimo pertekliaus, abstrakčių ir pernelyg didelę interpretavimo laisvę paliekančių nusikalstamų veikų definicijų“ (Fedosiuk 2012, p. 734). Nemažai Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų ir praktikų buvo pateikę kritines pastabas dėl 2021 m. Lietuvos Respublikos Seime užregistruoto įstatymo projekto, iš esmės abejodami jo tikslingumu, tai pat remdamiesi ir *ultima ratio* principo nuostatomis (Pagrindinio komiteto išvada Nr. 102-P-25).

Nesutarimams dėl persekiojimo kriminalizavimo turėjo įtakos ir pačios persekiojimo definicijos neapibrėžtumas kai kuriose valstybėse. Pavyzdžiui, Italijoje persekiojimo kriminalizavimo procesas prasidėjo pateikus keturis skirtingus įstatymo projektus ir baigėsi po plačių parlamentinių diskusijų dėl teisės akto – dekreto, kuriuo baudžiamasis kodeksas 2009 m. buvo papildytas nauju 612 bis straipsniu „Persekiojimo veiksmai“ (it. *Atti Persecutori*), konsti-

tucingumo. Trūkumu buvo laikoma tai, jog konkretūs persekiojimo nusikaltimą sudarantys veiksmai minėtame kodekso straipsnyje nebuvo išvardyti *a priori*. Kita vertus, nemažai dėmesio kodekso normoje buvo skirta nukentėjusio asmens reakcijai į persekiojojo elgesį, pabrėžiant aukos nerimo ir baimės būseną. Tačiau teisinio apibrėžtumo požiūriu tai buvo vertinama esminiu netikslumu, ypač nustatant bei vertinant persekiojamos aukos sunkią ir nuolatinę nerimo ar baimės būklę (De Fazio 2011).

Kriminalizavus persekiojimą Lietuvoje ir vos įsigaliojus naujai atsakomybei už persekiojimą skirtai BK normai, imta kalbėti apie poreikį šią normą koreguoti. Įvairių diskusijų, vykstančių ir socialiniuose tinkluose, ir persekiojimui skirtuose moksliniuose praktiniuose renginiuose, metu keliama nemažai klausimų, tarp kurių pirmiausia pabrėžiama teisinių problemų atsiradimo tikimybė, pasirenkant, pagal kurią iš šių dviejų straipsnių – BK 145 str. ar BK 148¹ str. – reikia kvalifikuoti veiką, attribojant šiuose skirtinguose BK straipsniuose numatytas nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui, aiškinant normos turinį, gali kilti klausimų sprendžiant dėl „sistemingo bauginimo“ (BK 145 str. 2 d.) ir „sistemingo persekiojimo“ (BK 148¹ str.) attribojimo. Juridinės technikos požiūriu keltinas klausimas ir dėl sąlygos nukentėjusiam asmeniui aiškiai išreikšti savo valią prieš persekiojimą bei šios valios išreiškimo dokumentavimo. Taip pat lyginant naują BK straipsnį su BK 145 str. 2 dalyje numatytu sistemingu žmogaus bauginimu, kyla klausimas dėl baudimo už persekiojimą, kuriam BK suteiktas baudžiamojo nusižengimo, o ne nusikaltimo statusas, nors, pagal BK 148¹ str. dispoziciją, tokia nusikalstama veika gali sukelti rimtus padarinius persekiojamam žmogui (pvz., nukentėjęs asmuo buvo priverstas pakeisti gyvenamąją vietą ar darbą, buvo padarytas kitoks neigiamas poveikis jo socialiniam gyvenimui ar neigiamas poveikis jo emocinei būsenai). Tačiau, nepaisant rimtų dėl neteisėto persekiojimo galinčių atsirasti padarinių, ši veika vienintelė, turinti baudžiamojo nusižengimo statusą BK XX skyriuje, reglamentuojančiame baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas žmogaus laisvei. Dviejų skirtingų straipsnių buvimas BK taip pat suponuoja kardomosios priemonės suėmimo netaikymą, nes suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę (Baudžiamojo proceso kodekso 122 str. 8 d.). Be to, apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis dėl persekiojimo kaip baudžiamojo nusižen-

gimo yra tik treji metai (BK 95 str. 1 d. 1 p. a), tokiu būdu suteikiant mažiau laiko persekiojimo veikoms iširti, atliekant įvairius procesinius veiksmus. Suprantama, šių ir kitų diskusinių klausimų šiuo metu iškiltų mažiau, jei kriminalizuojant persekiojimą būtų buvę atsižvelgta tiek į praktikoje kylančius iššūkius, tiek ir į išsamius šio reiškinio tyrimų rezultatus tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu.

Galima manyti, kad persekiojimo Lietuvoje kriminalizavimas – tai reagavimas į Stambulo konvencijos nuostatas ir kartu bandymas išplėsti asmens laisvių užtikrinimo ribas. Kita vertus, jei nauja BK norma yra Stambulo konvencijos nuostatų įgyvendinimo forma, tuomet šios normos turinys turėtų atitikti ir šioje konvencijoje numatytų nuostatų turinį. Svarbu atminti, kad Stambulo konvencija neapsiriboja vien elgesio kriminalizavimu, nes jos nuostatos pirmiausia yra skirtos įkyraus nepageidaujamo elgesio prevencijai. Pavyzdžiui, Lenkijos mokslininkė Monika Płatek, analizuodama persekiojimo kriminalizavimą šioje šalyje, kelia klausimą, ar tai buvo „teisės pokyčių, siekiant įgyvendinti Stambulo ir kitų konvencijų nuostatas, rezultatas, ar šių pokyčių nebuvimo (d)efektas“ (Płatek 2018, p. 218).

Persekiojimo patyrimo ypatumai Lietuvoje

Ilgą laiką Lietuvoje, išskyrus pavienius tyrinėjimus, persekiojimo samprata, priežastys ir pasekmės nebuvo kompleksiskai analizuojamos (Laurinaitytė, Michailovič 2020). Be to, kaip jau buvo minėta aukščiau, policijos pateikiama statistika dažnai neatspindi realios situacijos, kadangi ne visi persekiojimo atvejai yra vertinami kaip teisės pažeidimas ar nusikalstama veika. 2021 m. Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto mokslininkų grupė (PERARA), vadovaujama prof. dr. Ilonos Laurinaitytės, atliko reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą, siekdama išsiaiškinti persekiojimo suvokimo ir patyrimo ypatumus tarp Lietuvos gyventojų. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad 17,5 proc. apklaustųjų (t. y. 265 iš 1517) patys patyrė persekiojimą, o 25,1 proc. (n=381) nurodė tokių asmenų pažįstantys tarp savo artimų žmonių. Dažniausiai persekiotais buvo nurodomi vyriškos lyties asmenys (70,6 proc.), apie persekiojimo patyrimą daugiau nurodė moterys (63,4 proc.). Šio tyrimo rezultatai taip pat atskleidė visuomenės normų įtaką persekiojimo reiškinio suvokimui ir susiformavusias svarbias tendencijas iš aukos perspektyvos. Nustatyta, kad

net 61 proc. iš persekiojimą patyrusių asmenų niekur nesikreipė pagalbos, o į policiją kreipėsi tik 14 proc. asmenų³.

Kaip ir užsienio šalyse, Lietuvoje labiausiai paplitę buvo tie atvejai, kuomet persekiojo (buvęs ar esamas) intymus partneris (38,5 proc.) ir pažįstamas žmogus (29,8 proc.). Analizuojant detaliau intymaus partnerio persekiojimo situacijas matyti, kad net 80 proc. jų toks nepageidautinas elgesys pasireiškė santykiams nutrūkus. Respondentai, patyrę intymaus partnerio persekiojimą, nurodė dažniausiai pasireiškiančias tokias elgesio formas kaip atsisakymą pripažinti, kad santykiai su auka baigėsi (43 proc.), daugkartinius nepageidautinus skambučius (42 proc.), aukos šnipinėjimą (37 proc.), agresyvių elgesį pamačius auką su kitais žmonėmis (32 proc.), žodinę agresiją (31 proc.), aukos aktyvumo socialiniuose tinkluose sekimą (31 proc.) ir pan. Tyrimo rezultatai taip pat atskleidžia, kad, lyginant su kitomis persekiotojų grupėmis, intymaus partnerio persekiotojai buvo linkę dažniau smurtauti aukos atžvilgiu ar jai grasinti nusižudyti, jei auka atsisakys palaikyti santykius. Tai patvirtina, kad buvusio partnerio persekiojimas gali būti traktuojamas kaip destruktivi asmens reakcija į išsiskyrimą bei specifinė smurto prieš partnerį forma.

Su persekiojimu susijusių bylų analizė Lietuvoje

Svarstant apie persekiojimo kriminalizavimą, gali būti keliamas klausimas dėl esamų (ir buvusių iki kriminalizavimo) teisinių priemonių pakankamumo, siekiant užkirsti kelią šiam įkyriam nepageidaujama elgesiui. Štai Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK) saugo asmens privatų gyvenimą. Pagal CK 2.23 straipsnio nuostatas, teisės į asmens privatų gyvenimą pažeidimu laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas, neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas, asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262). Asmuo, kurio teisė į privatų gyvenimą pažeidžiama, turi teisę pareikšti ieškinį dėl tokiomis veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Tačiau asmuo savo pažeistas

³ Daugiau informacijos apie šio tyrimo metodologiją ir rezultatus pristatoma Laurinaitytė I., Michailovič I., Jarutienė L. 2022, „Dealing with stalking cases in Lithuania: The role of public perceptions and legal response“. *Rankraštis pateiktas publikuoti*

teisės gali ginti ne tik civilinio proceso tvarka, bet taip pat turi įstatymo jam suteiktą teisę kreiptis į teisėsaugos institucijas dėl neteisėtų pažeidėjų veiksmų. Į tai atkreipė dėmesį ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), pabrėždamas, kad „*sprendžiant dėl asmens veiksmų pavojingumo baudžiamosios teisės prasme atsižvelgiama į jo padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes – paskleistos informacijos turinį, adresatus, kaltininko veiksmų intensyvumą, sistemingumą, subjektyviosios pusės požymius, tokius kaip kaltininko tyčia ir tikslas.*“ LAT taip pat pažymėjo, kad „*teismas, priimdamas sprendimą civilinėje byloje, išsprendžia tarp šalių kilusį ginčą. Baudžiamojo proceso metu, kai asmuo nuteisiamas už nusikalstamos veikos padarymą, be kita ko, įgyvendinama ir bendrosios prevencijos funkcija, t. y. visuomenei yra parodoma, kad tokio pobūdžio veiksmai yra netoleruojami ir draudžiami. Valstybė yra suinteresuota ne tik pritaikyti teises priemones kaltininkui, bet ir kaip įmanoma labiau užkirsti kelią panašių nusikalstamų veikų darymui ateityje*“ (LAT nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253-458/2020).

PERARA projekto tyrėjų grupė, siekdama išanalizuoti pastarųjų metų su persekiojimu susijusių veikų, apimančių kvalifikavimą pagal BK 145, 154, 167, 168 ir kt. straipsnius, Lietuvos teismų praktiką, atliko 2016–2020 m. 100 baudžiamųjų bylų sprendimų analizę (Laurinaitytė ir kt. 2021). Bylos buvo atrinktos naudojantis Lietuvos teismų informacine sistema LITEKO bei „Infolex“ teisinių duomenų baze. Bylų sprendimų analizė buvo atliekama pagal tyrėjų komandos sukurtą kodavimo knygą, akcentuojant šias pagrindines temines kategorijas: bylos duomenis, veikos ypatumus, persekiotojo sociodemografinius duomenis, persekiotojo ankstesnius susidūrimus su teisėsauga, duomenis apie nukentėjusiąją, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes bei kitas reikšmingas aplinkybes, ikiteisminio tyrimo ypatumus, bylos baigtį. Sprendimų analizė atskleidė, kad vyrai sudarė net 90 proc. visų persekiotojų. Daugumoje bylų nukentėjusiosios nuo persekiojimo buvo moterys (79 proc.), nukentėjusieji vyrai sudarė 7 proc., mišri nukentėjusiųjų grupė buvo nustatyta 14 proc. atvejų. Daugiausiai nei pusė visų persekiotojų (54,5 proc.) anksčiau buvo bent vieną kartą teisti už nusikalstamos veikos padarymą. Svarbu pažymėti, kad net 95 proc. moterų persekiojimą patyrė iš buvusio ar esamo intymaus partnerio. Dažniausiai intymaus partnerio persekiotojai grasindavo nužudyti ar fiziškai sužaloti nukentėjusiąją (87 proc.), lankydavosi tose vietose, kur buvo galima sutikti nukentėjusiąją (70 proc.), įžeidinėdavo nukentėjusiąją (69 proc.), priekabaudavo prie jos ar

žemindavo ją siųsdami trumpąsias žinutes ar skambindami telefonu (61 proc.), siųsdami nepageidautinus paprastus ar elektroninius laiškus (58 proc.) ir pan. Apie pusę intymios partnerės persekiotojų (51 proc.), dėl kurių elgesio iškeltos baudžiamosios bylos pasiekė teismą, buvo linkę fiziškai smurtauti prieš nukentėjusiąsias, kitų tipų persekiotojai buvo linkę smurtauti reikšmingai rečiau (21 proc. atvejų). Norėdami geriau iliustruoti tyrimo rezultatus, toliau pateiksime keletą bylų sprendimų pavyzdžių.

Analizuojant baudimo už persekiojimo veiksmus tendencijas teismų praktikoje, matyti, kad daugumą atvejų (85 bylos iš 100) sudarė veikos kvalifikavimas pagal BK 145 str. 2 d. (žmogaus terorizavimas grasinant susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką arba sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą), o BK 145 str. 1 d. (grasinimas nužudyti žmogų ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą, jeigu buvo pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas) teismų buvo taikoma rečiau (16 bylų). LAT praktikoje nurodoma, kad sistemingas žmogaus bauginimas, naudojant psichinę prievartą, „gali reikštis grasinimais nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, kitais baimę, nerimą ar nesaugumo jausmą keliančiais veiksmais (pvz., besikartojančiais įžeidinėjimais, grasinimais kaip nors pakenkti, priekabiavimu, atviru sekimu, gąsdinančiais naktiniais skambučiais, amoralaus pobūdžio SMS žinutėmis)“ (LAT nutartys Nr. 2K-542/2011, Nr. 2K-88-942/2016). Svarbu ir tai, kad „sistemingu žmogaus bauginimu gali būti pripažinti pasikartojantys, ne vien tik žodžiu ar raštu, bet ir įvairiais kitais atvirais ar užmaskuotais būdais padaryti poelgiai, kuriais siekiama sukelti arba palaikyti baimės ir nesaugumo jausmą nukentėjusiajam. Bauginamasis poveikis gali būti išreikštas ir neteisėtu fiziniu poveikiu nukentėjusiajam ar kitam asmeniui, turto sugadinimu ar sunaikinimu“ (LAT nutartys Nr. 2K-542/2011, Nr. 2K-88-942/2016). Tokios situacijos, kai netiesioginiai grasinimai vertinami kaip reikšmingi konstatuojant sistemingą žmogaus bauginimą, susiklostė ir dalyje tyrimo metu analizuotų bylų. Tarkime, byloje Nr. 1-727-297/2018 teismas konstatavo, kad teisišasis „ant nukentėjusiajai priklausančio automobilio <...> variklio dangčio padėjo laidotuvių puokštę, tokiu būdu psichiškai traumavo I. K., netiesiogiai grasinamas ją nužudyti“ (Alytaus apylinkės teismo Alytaus rūmų 2018 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-727-297/2018). Taip pat byloje Nr. 2K-90-689/2018 grasinimo veiksmu pripažinta tai, jog persekiotojas „į pašto dėžutę įdėjo voką, kuriame buvo sukar-

pytos šeimos nuotraukos, angelo statulėlė ir metaliniai pinigai“ (LAT nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-689/2018).

Toliau analizuojant persekiojimo elgesio pavyzdžius, nustatyta, kad 19 proc. atvejų persekiotojai siekė pakenkti nukentėjusiojo reputacijai, o 10 proc. atvejų viešai skleidė neigiamą informaciją apie nukentėjusįjį. Taip pat dalyje bylų persekiotojai siekė įbauginti savo aukas, teikdami melagingus pranešimus teisėsaugos ir (ar) kitoms institucijoms. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, taip pat matyti, kad teismai vadovavosi ir BK 154 straipsnio nuostatomis, nustatančiomis baudžiamąją atsakomybę už asmens šmeižimą (šešiose bylose). Pavyzdžiui, byloje Nr. 2K-269-303/2020, kurioje kaltinamasis nuteistas pagal BK 154 straipsnio 1 dalį už tai, kad „*nuo 2017 m. kovo 12 d. iki 2018 m. vasario 4 d. šmeižė J. B. teigdamas, kad ji darbe būna neblaivi, išnaudoja vaikus, daro nusikalstamas veikas ir pan. <...> siųsdamas 24 SMS žinutes jos seseriai, dukteriai, draugėms, siųsdamas 206 elektroninius laiškus nukentėjusiosios darbovietei, valstybės institucijoms, siųsdamas SMS žinutes J. B.*“ Persekiotojas šioje byloje kaltinamas tuo, kad „*mobiliuoju ryšiu, taip pat, kaip nustatyta byloje, per sukurtas tikrovės neatitinkančias paskyras socialiniame tinkle „Facebook“, internetinėje erdvėje – socialiniame tinkle www.youtube.com, elektroninio pašto adresais parašė ir išsiuntė J. B. 4856 SMS žinutes, 43 komentarus (pranešimus), taip pat elektroninius laiškus į įvairias institucijas <...> grasindamas paskleisti, taip pat ir skleisdamas ją kompromituojančią informaciją (kad J. B. piktnaudžiauja alkoholiu, muša, tvirkina ir seksualiai prievartauja vaikus, be kita ko, ir savo anūką, duoda jiems psichotropinių vaistų, fotografuoja, o nuotraukas siunčia užsieniečiams ir pan.), taip siekdamas jai neigiamų padarinių darbe <...>, ją persekios teisėsauga (nes ją apkaltins korupcija, vaikų tvirkiniu), be kita ko, grasino padaryti žalą ir jos sveikatai (sumušti, užmušti)*“ (LAT nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269-303/2020).

Pažymėtina, kad persekiojimo metu kaltininkai dažnai siunčia nukentėjusiajam SMS žinutes, tai atitinka ir užsienio šalių duomenis (Ahlgim, Terrance 2021). Tačiau remiantis išanalizuota teismų praktika pastebėta, kad vien intensyvus žinučių siuntimas nebuvo traktuojamas kaip nusikalstama veika, net jei ji sukeldavo aukai neigiamas emocijas. Pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-283-654/2019 moteris buvo kaltinama tuo, jog persekiojo kitą moterį, kurią laikė savo vyro meiluže. Persekiojimas pasireiškė intensyviu žeminančio pobūdžio žinučių siuntimu. Šioje byloje „*teismas įvertino visų 102 SMS žinučių turinį ir jų santykį*

nagrinėjamų įvykių kontekstu bei nustatė, kad tik šios dvi žinutės galėtų būti laikomos bauginamo pobūdžio, o visos kitos žinutės, pagal savo išraiškos formą, galėjo sukelti neigiamas emocijas nukentėjusiajai. <...> Nors byloje nustatytos S. N. žinutėse išsakytos frazės savo turiniu ir išraiškos būdu galėjo sukelti neigiamas, nemalonus emocijas, tačiau išsakyti žodžiai, įvertinus ir įvykio kontekstą, teisėjų kolegijos nuomone, sietini su sudėtinga S. N. šeimynine situacija, hiperbolizuotai, ciniškai, provokuojančiai perteikiamomis emocijomis, pagiežingu, šeimos vyrą neva nuviliojusios moters, įžeidinėjimu ir žeminimu, bet ne su sisteminiu R. V. bauginimu naudojant psichinę prievartą“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 30 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-283-654/2019). Taigi tais atvejais, kai faktiškai asmuo yra persekiojamas ir dėl to patiria neigiamų emocijų, tačiau neįrodoma, kad jis yra bauginamas, kaltininkui nebuvo galimybės taikyti baudžiamąją atsakomybę.

Persekiojimo įrodinėjimo prasme atkreiptinas dėmesys ir į persekiotojų motyvus, nurodomus teismų sprendimuose. Pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-37-606/2019 teismas priėmė išteisinamąjį nuosprendį atsižvelgęs į tai, kad „R. J. parašė nukentėjusiajai A. J. SMS žinutes ne siekdamas ją terorizuoti ar bauginti, vartodamas psichinę prievartą, bet būdamas supykęs dėl konkrečios situacijos, taip emociškai išreikšdavo savo pyktį ir pagal savo suvokimą tokiu būdu tiesiog aiškinosi tarpusavio santykius“. Taip pat byloje Nr. 1-128-671/2016 teismas, priimdamas sprendimą, jog bausmės tikslai gali būti pasiekti be realaus jos atlikimo, atidedant paskirtos laisvės atėmimo bausmė vykdymą (BK 75 str.), akcentavo ir persekiojimo motyvą: „Žinutes parašė, nes myli nukentėjusiąją ir norėjo tokiu būdu priversti ją grįžti pas jį.“ Panašiai vienoje analizuotų bylų (Nr. 1A-203-300/2019) teismas įvertino persekiojimą kaip „nevykusį pokštą“: „Nagrinėjamu atveju, nors byloje nustatyta, kad D. T. atlikti veiksmai, t. y. juokingų skambučių užsakymas, pasikartojantis skambinimas E. B., dainos „Juoda orchidėja“ leidimas, laiško siuntimas, galėjo sukelti neigiamas, nemalonus emocijas nukentėjusiajai, tačiau įvertinus jos elgesį, jos veiksmus vertinant visą kontekstą, turinį, situaciją, bei atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką ir išaiškinimus tokio pobūdžio bylose, teisėjų kolegija sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad tai labiau buvo nebrandžios asmenybės nevykęs pokštas, o ne tikslingas, sisteminis bauginimas naudojant psichinę prievartą“ (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-203-300/2019).

Be to, tyrimo metu nustatyta, kad dviejose bylose persekiojamas stebėjo nukentėjusiojo buvimo vietą naudodamas GPS sekimo priemones. Pavyzdžiui, asmuo teismo buvo pripažintas kaltu pagal BK 145 str. 1 d. ir BK 167 str. 1 d., nes terorizavo ir sistemingai baugino savo buvusią sutuoktinę ir jos draugą, naudodamas psichinę prievartą, taip pat stebėjo nukentėjusiosios buvimo vietą naudodamas GPS sekimo priemones. Šioje baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-667/2017 nustatyta, kad kaltinamasis „*pilnai pripažįsta, kad buvo įdėjęs sekimo įrangą*“ į nukentėjusiosios automobilį. Teismas vadovavosi BK 167 str. („Neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas“). Be to, savo sprendimą argumentavo LAT kasacinio teismo praktika, kurioje nurodyta, kad „*stebėjimas GPS priemonėmis pagal pobūdį skiriasi nuo kitų vaizdo ir garso stebėjimo priemonių, kurios atskleidžia daugiau informacijos apie asmens elgesį, mintis ar jausmus ir dėl to gali labiau apriboti asmens teisę į privataus gyvenimo gerbimą, tačiau vis dėlto sistemingas informacijos apie asmenį rinkimas naudojant GPS įrangą gali apriboti asmens teisę į privatumą, juolab kai tokia informacija panaudojama darant asmeniui tam tikrą poveikį (kasacinė nutartis Nr. 2K-198/2013)*“ (Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-667/2017). Kitoje baudžiamojoje byloje asmuo buvo pripažintas kaltu pagal BK 167 straipsnio 1 dalį už privataus gyvenimo asmens duomenų rinkimą vaizdo ir garso fiksavimo įrenginiu ir pagal BK 198 straipsnio 1 dalį už neteisėtą neviešų elektroninių duomenų stebėjimą, fiksavimą, įgijimą ir laikymą įdiegus šnipinėjimo programą į kompiuterį. Byloje nustatyta, kad vyras savo buvusios sutuoktinės buto svetainėje ir vonios kambaryje po svarstyklėmis paslėpė vaizdo ir garso perdavimo įrenginius, kuriais neteisėtai slapta klausėsi, fiksavo ir rinko informaciją apie savo buvusią sutuoktinę (Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2020 m. balandžio 1 d. nuosprendis Nr. 1-170-718/2020).

Bylų analizė taip pat atskleidė, kad viena iš problemų, vertinant persekiojimo sukeltus padarinius, yra šio elgesio variantų visumos vertinimas, nes atskiri veiksmai, kuriuos gašdindamas savo auką atlieka persekiojamas, nebūtinai yra pavojinga veikla, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė, tačiau šie veiksmai kartu su kitais persekiojimui būdingais veiksmais jau gali būti pripažįstami nusikalstamais. Remiantis išanalizuota teismų praktika galima stebėti ir teigiamas tendencijas, vertinant persekiojamojo elgesio veiksmų visumą. Pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-240-531/2019 teismas konstatavo, jog „*nors kiekvienas D. G. prieš*

R. G. atliktas veiksmas pats savaime baudžiamosios atsakomybės neužtraukia, įvertinus juos vienoje visumoje, tai, kad jie buvo atlikti per santykinai trumpą laiką, ir juos visus sieja vieninga tyčia pademonstruoti savo lyderiavimą santuokoje ir su tuo susijusių sprendimų priėmimo bei siekį bet kokiomis priemonėmis santuoką išsaugoti, yra pagrįstas pagrindas teigti, kad jie tuo pačiu pasižymi nusikalstamai veikai būdingu pavojingumu bei sudaro BK 145 str. 2 d. įtvirtinto nusikaltimo sudėtį“ (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240-531/2019).

Apibendrinimas

Apibendrinant straipsnyje atliktą persekiojimo reiškinių ir šio elgesio kriminalizavimo analizę galima išskirti keletą svarbių išvalgų. Pirma, nors ir stokojant mokslinio tyrinėjimo, persekiojimo kriminalizavimas Lietuvoje buvo reikšmingas žingsnis siekiant didinti mūsų visuomenės socialinį sąmoningumą, perduodant žinią, kad persekiojimas yra rimtas nepageidaujamas elgesys, galintis pakenkti asmens gyvenimui. Suprantama, šalia jau minėtų persekiojimo teisinio reguliavimo problemų, svarbu tobulinti ir kitas BK normas. Teismų praktikos analizė parodė, kad persekiojimo atvejais teismai dažniausiai rėmėsi BK 145 str. 2 dalimi, kurios pagrindu persekiojimas gali būti traktuojamas kaip sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą. Visgi šio straipsnio sankcijoje numatyta tik vienos rūšies bausmė – terminuotas laisvės atėmimas, kuri yra viena griežčiausių bausmių. Galimai tai paaiškina teismų praktikos tendenciją, kad, nesant laisvės atėmimo bausmės alternatyvų BK 145 str. 2 d. sankcijoje, teismai asmenims dažniausiai skyrė laisvės atėmimo bausmę kartu atidedant jos vykdymą. Todėl būtų tikslinga svarstyti galimybę numatyti BK 145 str. 2 d. švelnesnės bausmės rūšį kaip laisvės atėmimo bausmės alternatyvą. Svarbu pabrėžti, kad teismai, aiškindami analizuojamas normas, neabejotinai formuos teismų praktiką persekiojimo bylose, o praėjus tam tikram laikui, būtų galima atlikti ir normos, reglamentuojančios baudžiamąją atsakomybę už persekiojimą, galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą.

Antra, Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad mūsų šalies persekiojimo mastai yra panašūs į kitose šalyse (Matos et al. 2019; Smith et al. 2017; Villacampa, Pujols 2019) fiksuojamus šio reiškinių mastus ir formas,

kuomet dominuoja intymaus partnerio persekiojimo atvejai. Tiek mūsų, tiek užsienio šalių (pavyzdžiui, Logan 2020; Mohandie et al. 2006) tyrimų rezultatai atskleidžia ganėtinai platų intymaus partnerio persekiotojų elgesio spektrą, taip pat didesnę fizinio smurto prieš auką riziką, lyginant su kitų tipų persekiotojais. Vadinasi, atsižvelgiant į intymaus partnerio persekiotojų potencialiai keliamą didesnę pavojų ir siekiant tinkamo – ne tik teisinio – reagavimo, persekiojimo reiškinį dažnu atveju derėtų sieti su smurto artimoje aplinkoje atvejais pasireiškiančiu elgesiu bei numatyti persekiojimo riziką mažinančias ir aukos saugumą užtikrinančias priemones, suteikiant nukentėjusiems nuo persekiojimo asmenims specializuotą kompleksinę pagalbą ir užtikrinant persekiotojų atsakomybę.

Padėka. Šis straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą nacionalinės mokslo programos „Gerovės visuomenė“ projektą „Persekiojimas artimoje aplinkoje: suvokimas, paplitimas ir reagavimo į jį galimybės Lietuvoje“ (PERARA) (Nr. S-GEV-21-4).

Literatūra

- Ahlgren B., Terrance C. 2021, „Perceptions of cyberstalking: Impact of perpetrator gender and cyberstalker/victim relationship“, *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (7–8), NP4074-NP4093. DOI: 10.1177/0886260518784590.
- Australian Bureau of Statistics. 2016, *Data from the 2005 personal safety survey*. Prieiga per internetą: <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Lookup/4906.0Chapter9002012>
- Baum K., Catalano S., Rand M., Rose K. 2009, *Stalking victimization in the United States*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Berry M. J., Bainbridge S. L. 2017, „Manchester’s cyberstalked 18-30s: Factors affecting cyberstalking“, *Advances in Social Sciences Research Journal*, 4 (18). DOI: 10.14738/assrj.418.3680.
- Björklund K., Häkkänen-Nyholm H., Sheridan L., Roberts K. 2010, „The prevalence of stalking among Finnish university students“, *Journal of Interpersonal Violence*, 25 (4), p. 684–698.
- Chan H. C., Sheridan L. 2020, „Coping with stalking and harassment victimization: Exploring the coping approaches of young male and female adults in Hong Kong“, *Legal and Criminological Psychology*, 25 (2), p. 165–181. DOI: 10.1111/lcrp.12168.
- De Fazio L. 2011, „Criminalization of stalking in Italy: One of the last among the current European member states’ anti-stalking laws“, *Behavioral Sciences & the Law*, 29, p. 317–323. DOI: 10.1002/bsl.983.

- Dreßing H., Bailer J., Anders A., Wagner H., Gallas C. 2014, „Cyber stalking in a large sample of social network users: Prevalence, characteristics, and impact upon victims“, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17, p. 61–67. DOI: 10.1089/cyber.2012.0231.
- Edwards K. M., Gidycz C. A. 2014, „Stalking and psychosocial distress following the termination of an abusive dating relationship: A prospective analysis“, *Violence Against Women*, 20 (11), p. 1383–1397.
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2014, *Violence against women: An EU-wide survey*. Prieiga per internetą: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
- Fedosiuk O. 2012, „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė“, *Jurisprudencija*, 19 (2), p. 715–738.
- Fissel E. R., Reyens B. W., Fisher B. S. 2020, „Stalking and cyberstalking victimizations research: Taking stock of key conceptual, definitional, prevalence, and theoretical issues“, in O. Chan, L. Sheridan (eds.). *Psycho-criminological approaches to stalking behavior: The international perspective*. Wiley, p. 11–35.
- Fox K. A., Nobles M. R., Fisher B. S. 2011, „Method behind the madness: An examination of stalking measurements“, *Aggression and Violent Behavior*, 16 (1), p. 74–84. DOI: 10.1016/j.avb.2010.12.004.
- Garza A. D., Franklin C. A., Goodson A. 2020, „The nexus between intimate partner violence and stalking: Examining the arrest decision“, *Criminal Justice and Behavior*, 47 (8), p. 1014–1031. DOI: 10.1177/009385482093114.
- Home Office. 2011, *Homicides, Firearm offences and intimate violence 2009/10*. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/116512/hosb0111.pdf
- Laurinaitytė I., Michailovič I. 2020, „Stalking perception, victimization and anti-stalking response in the Lithuanian context“, in O. Chan, L. Sheridan (eds.). *Psycho-criminological approaches to stalking behavior: The international perspective*. Wiley, p. 159–174.
- Laurinaitytė I., Michailovič I., Jarutienė L. 2021-09-16, *Ar žinau, kas yra persekiojimas ir kaip į jį reaguoti?* Pranešimas mokslo festivalyje „Erdvėlaisis Žemė 2021“.
- Logan T. K. 2020, „Examining stalking experiences and outcomes for men and women stalked by (ex) partners and non-partners“, *Journal of Family Violence*, 35 (7), p. 29–739.
- Matos M., Grangeia H., Ferreira C., Azevedo V., Gonçalves M., Sheridan L. 2019, „Stalking victimization in Portugal: Prevalence, characteristics, and impact“, *International Journal of Law, Crime and Justice*, 57, p. 103–115.
- McFarlane J. M., Campbell J. C., Wilt S., Sachs C. J., Ulrich Y., Xu X. 1999, „Stalking and intimate partner femicide“, *Homicide Studies*, 3 (4), p. 300–316.
- Modena Group on Stalking. 2007, *Protecting women from the new crime of stalking: A comparison of legislative approaches within the European Union*. DAPHNE PROJECT 05-1/125/W. Modena: University of Modena and Reggio Emilia.

- Mohandie K., Meloy J. R., McGowan M. G., Williams J. 2006, „The RECON typology of stalking: Reliability and validity based upon a large sample of North American stalkers“, *Journal of Forensic Sciences*, 51 (1), p. 147–155.
- Nobles M. R., Reyns B. W., Fox K. A., Fisher B. S. 2014, „Protection against pursuit: A conceptual and empirical comparison of cyberstalking and stalking victimization among a national sample“, *Justice Quarterly*, 31 (6), p. 986–1014. DOI: 10.1080/07418825.2012.723030.
- Owens J. G. 2016, „Why definitions matter: Stalking victimization in the United States“, *Journal of Interpersonal Violence*, 31, p. 2196–2226. DOI: 10.1177/0886260515573577.
- Pathe M., Mullen P. E. 1997, „The impact of stalkers on their victims“, *The British Journal of Psychiatry*, 170, p. 12–17. DOI: 10.1192/bjp.170.1.12.
- Pittaro M. L. 2007, „Cyber stalking: An analysis of online harassment and intimidation“, *International Journal of Cyber Criminology*, 1 (2), p. 180–197.
- Plątek M. 2018, „Stalking – a reform or a dogmatic (d)effect of gender failure to obey the principle of law neutrality (Stalking – reforma prawa czy dogmatyczny (d)efekt genderowych uchybień zasadzie neutralności prawa)“, in M. Mozgawa (ed.). *Stalking*. Warszawa: Wolters Kluwer, p. 215–250.
- Quinn-Evans L., Keatley D. A., Arntfield M., Sheridan L. 2021, „A behavior sequence analysis of victims’ accounts of stalking behaviors“, *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (15–16), p. 6979–6997. DOI: 10.1177/0886260519831389.
- Racine C., Billick S. 2014, „Classification systems for stalking behavior“, *Journal of Forensic Sciences*, 59 (1), p. 250–254.
- Reidy D. E., Smith-Darden J. P., Kernsmith P. D. 2016, „Behavioral and mental health correlates of youth stalking victimization: A latent class approach“, *American Journal of Preventive Medicine*, 51 (6), p. 1007–1014. DOI: 10.1016/j.amepre.2016.08.035.
- Senkans S., McEwan T. E., Ogloff J. R. 2021, „Assessing the link between intimate partner violence and postrelationship stalking: A gender-inclusive study“, *Journal of Interpersonal Violence*, 36 (1–2). DOI: 10.1177/0886260517734859.
- Smith S. G., Chen J., Basile K. C., Gilbert L. K., Merrick M. T., Patel N., Walling M., Jain A. 2017, *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010–2012 State Report*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
- Van der Aa S. 2011, „International (cyber)stalking: Impediments to investigation and prosecution“, in R. M. Letschert, J. J. M. van Dijk (eds.). *The new faces of victimhood: Globalization, transnational crimes and victim rights* (Studies in Global Justice; No. 8). Springer, p. 191–213.
- Van der Aa S. 2018, „The new trends in the criminalization of stalking in the EU Member States“, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 24, 315. DOI: 10.1007/s10610-017-9359-9.
- Villacampa C., Pujols A. 2017, „Effects of and coping strategies for stalking victimisation in Spain: Consequences for its criminalisation“, *International Journal of Law, Crime and Justice*, 56, p. 27–38.

Woźniakowska-Fajst D. 2019, *Stalking i inne formy przemocy emocjonalnej. Studium kryminologiczne*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

Dokumentai

Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo, Stambulas, 2011-05-11.

Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo aiškinamoji ataskaita, p. 26–65. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6>

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XX skyriaus pavadinimo pakeitimo ir Kodekso papildymo 148-1 straipsniu įstatymas Nr. XIV-576, *TAR*, 2021-10-22, Nr. 22115.

Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2019 m. balandžio 10 d. sprendimas Nr. SV-S-1181 „Dėl darbo grupės 2018 m. lapkričio 28 d. konferencijos „Moterų žmogaus teisės Lietuvoje 2018“ rezoliucijos 5 ir 11³ punktams išnagrinėti ir reikalingų įstatymų pakeitimo įstatymų projektams parengti sudarymo“, *TAR*, 2019-04-15, Nr. 6118.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253-458/2020.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269-303/2020.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-90-689/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-542/2011.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-203-300/2019.

Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240-531/2019.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-283-654/2019.

Alytaus apylinkės teismo Alytaus rūmų 2018 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-727-297/2018.

Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-667/2017.

Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2020 m. balandžio 1 d. nuosprendis Nr. 1-170-718/2020.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projektas. Registracijos Lietuvos Respublikos Seime 2019-07-25 Nr. XIIP-3746.

2021 m. rugsėjo 22 d. Pagrindinio komiteto išvada Nr. 102-P-25 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 167¹ straipsniu įstatymo projekto“ Nr. XI-IIP-3746. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6dd-d40e01c2f11ecad9fbbf5f006237b?jfwid=33p63kh59>